

Podkovy z tzv. staré sbírky Muzea východních Čech v Hradci Králové

Poznámky k typologii středověkých a novověkých nálezů

Článek se věnuje souboru středověkých a novověkých podkov z tzv. staré sbírky, uložené v Muzeu východních Čech v Hradci Králové. Z důvodu rozmanitosti nálezů nelze k třídění použít žádnou ze stávajících typologií a podkovy jsou tedy členěny do nově vytvořených skupin, které odrážejí morfologické vlastnosti jednotlivých exemplářů. Navržené skupiny se pokoušejí reflektovat i způsob využití daných podkov.

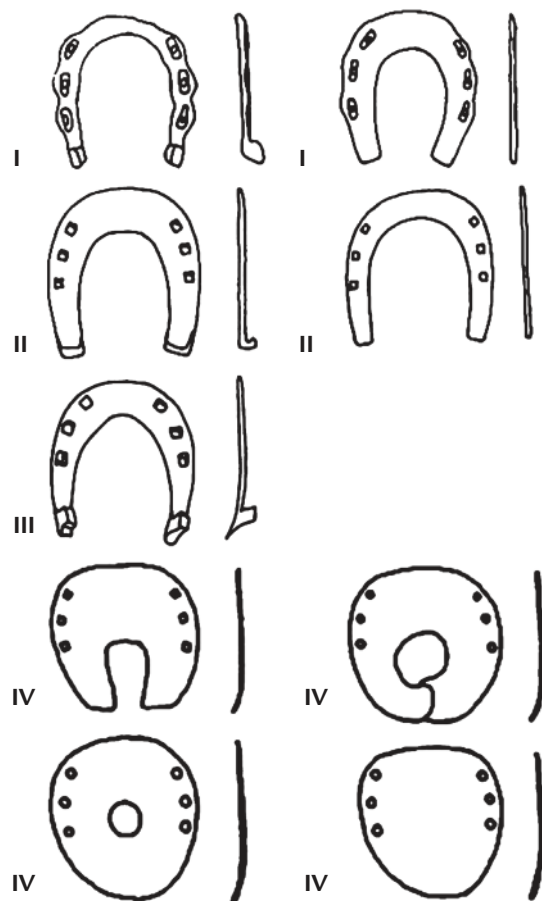
■ Pavel DRNOVSKÝ
Lucie GURICOVÁ

Jako podkovu zpravidla označujeme kovovou ochranu kopyt zejména koní, popřípadě jiných domestikovaných zvířat využívaných k tahu. Podkovy představují díky svému rozšíření jeden z nejčastěji nalézáných kovových artefaktů středověku a novověku. Přesto v současné době neexistuje jejich jednotná typologie či metodika zpracování.

Podkova se skládá z obloukovité přední části a dvou ramen,

kteřá jsou rozčleněna na postranní a patní část, ukončenou zadním okrajem (Čermák 1963, 142–143; Měchurová 1980, 191–192). Podkova má horní (nosnou) plochu, která směřuje ke kopytu, a spodní (půdní) plochu, která se dotýká země. Na spodní ploše podkovy v patní části ramen se velmi často objevují vykované ozuby, jejichž variabilita bývá poměrně bohatá (Měchurová 1980, 192). V přední části podkovy se může někdy na spodní části objevit výstupek – hmatec –, používaný od vrcholného středověku (Beranová 1980, 244; Měchurová 1986, 164; Krajíc 2003a, 100), v novověkém období se na horní ploše podkovy vyskytuje tzv. čapka. Na některých podkovách se na spodní straně objevuje vykovaná rýha, která obkresluje podkovu po obvodu. Uvnitř rýhy jsou umístěny otvory různých tvarů pro podkováky (obr. 8).

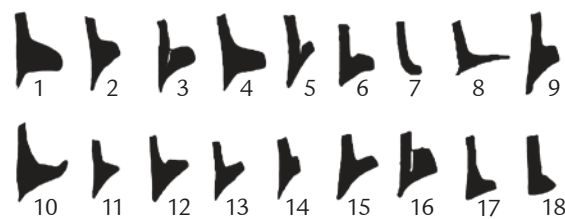
Na našem území se podkovám poprvé začali badatelé výrazněji věnovat od závěru 30. let 20. století (např. Jiřina 1937; Eisner 1948; Hrubý 1965). Zpravidla jsou publikovány větší skupiny podkov pocházející z konkrétních lokalit, zatímco jednotlivé náhodné nálezy či menší soubory se často vyhodnocení nedočkají. Většina pozdějších

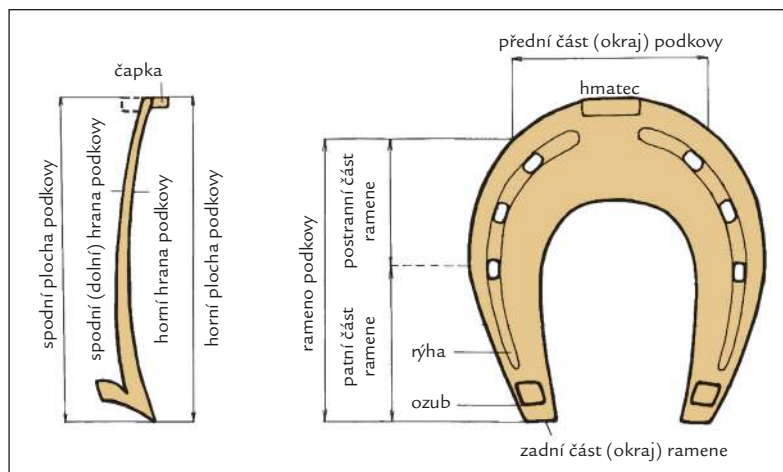
■ Obr. 1 Typologie podkov podle P. Baxy, různá měřítka (sestaveno podle Baxa 1981).

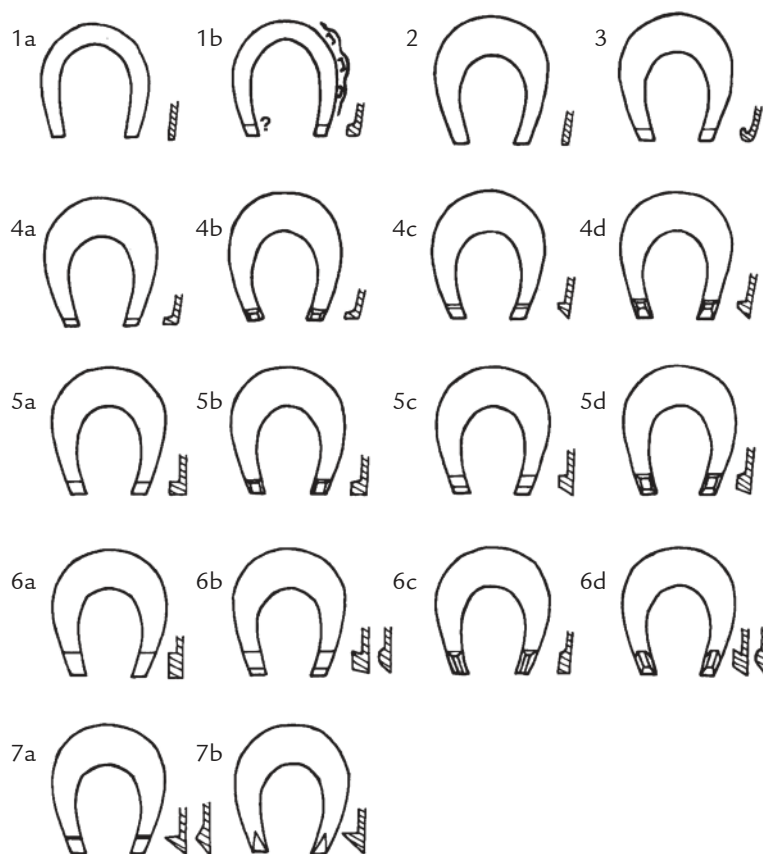
■ Obr. 2 Typologie podkov podle V. Nekudy (sestaveno podle Nekuda 1985, 133–134, obr. 189–190).

■ Obr. 3 Tvary ozubů ze zaniklé vsi Konůvky (Šaurová 1979, 297, obr. 1).

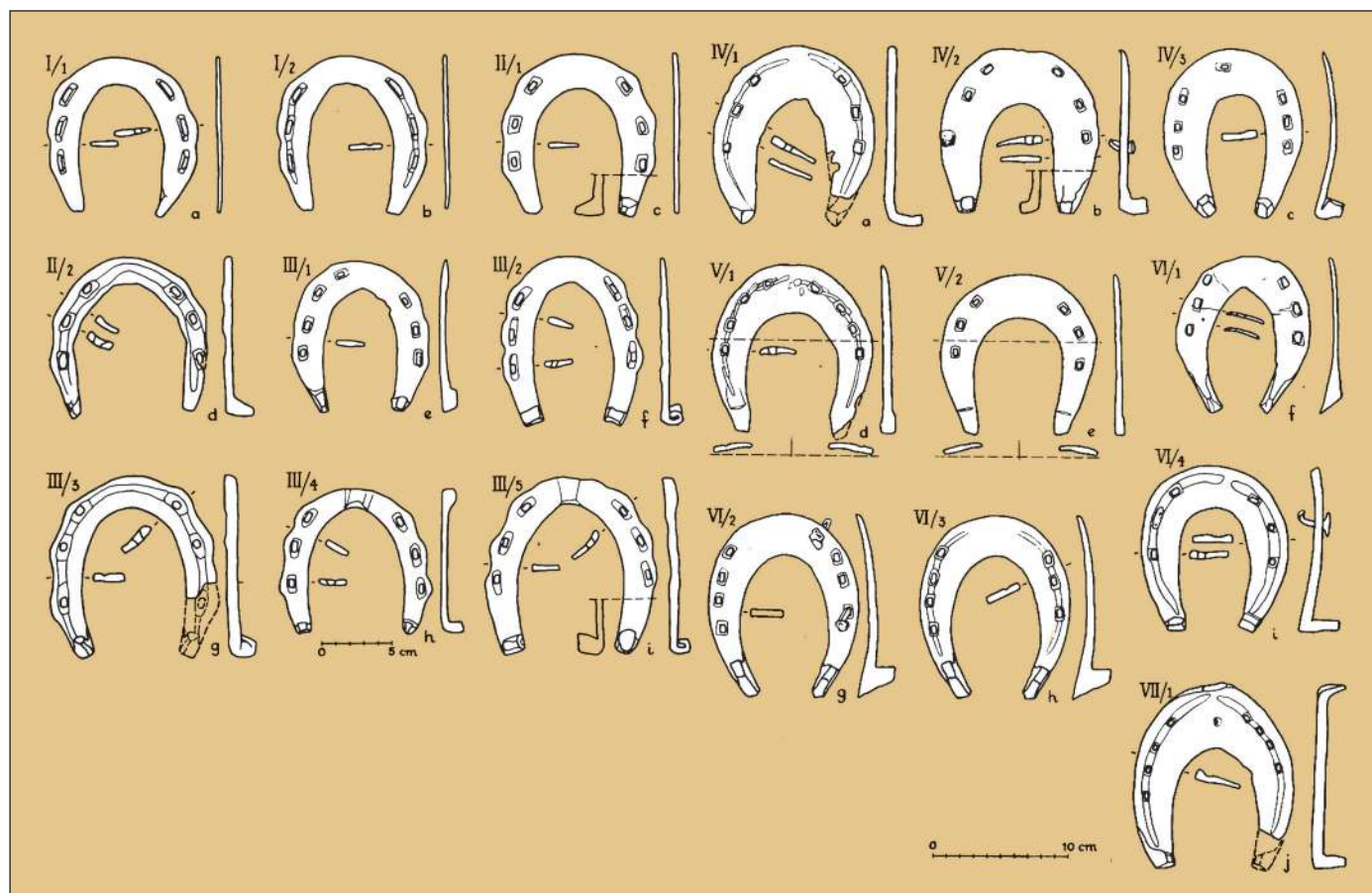

■ Obr. 8 Podkova a její součásti (Krajíc 2003a, 101, obr. 94, upraveno).

■ Obr. 4 Typologie podkov podle R. Krajíce (2003a, 103, obr. 95).

badatelů na exemplářích sledovala zejména celkový tvar podkovy (především formování ramen), tvar ozubů, počet otvorů pro podkováky či přítomnost hmatce, rýhy a dalších vlastností, na základě kterých vzniklo několik typologií. Z českých a moravských studií lze zmínit práci *Magdaleny Beranové* (1970, 15–19) o raně středověkých podkovách. Nálezy ze zaniklé vsi Konůvky zpracovala *Dagmar Šaurová* (1979, 295–301). Podle způsobu tvarování zakončení ozubů vyčlenila 18 typů (obr. 3). Vladimír Nekuda členil podkovy ze zaniklé vsi Mstěnice (Nekuda 1985, 129–135) do tří základních kategorií (obr. 2). Ze zahraničních prací je třeba uvést práci *Petera Baxy* (1982, 495–497), jenž slovenské podkovy dělí do čtyř základních skupin (obr. 1). Badatel *János Kalmár* (1971) pak vyhodnotil nálezy z maďarského území. Slezským podkovám se věnuje stále inspirativní studie *Józefa Kaźmierczyka* (1978; obr. 5), ze které vycházel i Rudolf Krajíc při zpracování podkov ze Sezimova Ústí (Krajíc 2003a, 100–109; obr. 4). Právě typologie

■ Obr. 5 Typologie podkov podle J. Kaźmierczyka (1978, 156–157, ryc. 46–47).

Evidence Muzea východních Čech v Hradci Králové (první číslo inventární, druhé přírůstkové)	místo nalezení	rok
2562_379; 2560_395; 2559_453; 2558_484; 2561_485	HK: úvěrové domy – Hostinec na Krétě (dnešní budova Českého rozhlasu)	
2972_402	HK: Divadelní (Klicperova) ulice, stavba vodovodu	1911
2964_400; 2951_492	HK: Pražské aleje (dnešní třída Karla IV.), stavba vodovodu a kladení rour	1899; 1911
2841_404	HK: u továren, hloubení příkopu (dnešní Wonkova ulice)	1999
2724_394	HK: Velké náměstí	
2267_490; 2998_497	Hradec Králové	
2708_393	HK: hradby na pražské straně (směrem k Ulrichovu náměstí)	
2695_390; 2696_391; 2697_392	HK: Grand hotel	1903
2946_430; 2947_431	HK: Grand hotel, přístavek	1911
2814_474	HK: hradby u důstojnických sadů (dnes u zimního stadionu)	1908
2729_482; 2730_498	HK: v hradbách pevnostních	
2995_447	HK: v pevnostních hradbách u Slezské brány	
2999_486	HK: u stavebního dvora (dnešní sokolovna Flošna)	
2159_383; 2204_487; 2205_488; 2207_489	HK: dům p. Jihlavce, čp. 556	
2973_435; 2974_436; 2975_437; 2976_438	HK: dům p. Fejgla	
2940_427; 2941_428; 2942_429; 2982_444; 2805_467	HK: regulace Orlice	
2980_442; 2981_443; 2955_494	HK: záložní úvěrový ústav, stavba kanalizace (dnes Galerie moderního umění)	
2985_445; 2986_446	HK: Hotel Beránek čp. 31 (vedle kostela Nanebevzetí Panny Marie)	
2996_448	Plotiště nad Labem (severní část) – dar od p. Doležala	1927
3065_451	HK: Věkoše – regulace Piletického potoka	1911
3066_452	HK: Pouchov – regulace Piletického potoka	
2800_362; 2802_363; 3447_382; 2801_466	Předměřice nad Labem – ulice Vyšehradská, cihelna p. Morávka	1908
2885_372; 2886_373; 2887_374; 2888_375; 2889_376; 3426_381; 3008_389; 2847_405; 2848_406; 2853_408; 2854_409; 2855_410; 2857_411; 2858_412; 2859_413; 2860_414; 2886_415; 2867_416; 2868_417; 2870_418; 2955_419; 2869_420; 3101_432; 3103_433; 3104_434; 3016_450; 2889_499	HK: stavba muzea	1909
2806_366; 2882_371; 2899_377; 2921_384; 2922_385; 2926_386; 2927_387; 2835_396; 2960_397; 2961_398; 2963_399; 2968_401; 2840_403; 2930_421; 2931_422; 2937_425; 2977_439; 2978_440; 3000_449; 2900_454; 2901_455; 2907_457; 2918_465; 2810_468; 2827_470; 2811_471; 2812_472; 2823_476; 2825_477; 2826_478; 2828_479; 2838_480; 2824_481; 2950_491; 2958_495; 2959_496	HK: regulace Labe	1908–11
2813_473	HK: regulace, mezi mosty (Pražský a železniční)	
2818_475	HK: regulace Labe, levý břeh u severního dvora (sokolská tělocvična)	
2954_493	HK: regulace Labe, u mostu – Plácka	1911
2979_441	HK: regulace Labe, nábreží	1911
2878_367; 2879_368; 2880_369; 2881_370; 2929_388; 2932_423, 2938_426	HK: regulace Labe u železničního mostu	1909–10
2935_424	HK: regulace Labe u elektrárny Hučák	1910
2804_365; 2904_456	HK: regulace Labe u důstojnických sadů (dnešní Jiráskovy sady)	
2819_469	HK: regulace Labe, pravý břeh, Hostinec na Krétě	
11.584_356; 11.585_357; 11.586_358; 11.587_359; 11.588_360; 11.589_361	HK: dům pana Tchoře, třída ČSA (naproti Adalbertina)	
2803_364	HK: Rusek, dar pana Krčmáře (patrně z Piletického potoka, při jeho regulaci)	
2557_378; 2556_483	HK: Mašovice, dar pana Francka	1926
2580_380	HK: stavba Rakousko-uherské banky (dnes budova Č. spořitelny)	
2849_407	HK: výkop pro kabely na ulici Dlouhá, poblíž Klicperova divadla	1909

■ Tab. 1 Přehled nálezových okolností jednotlivých podkov.

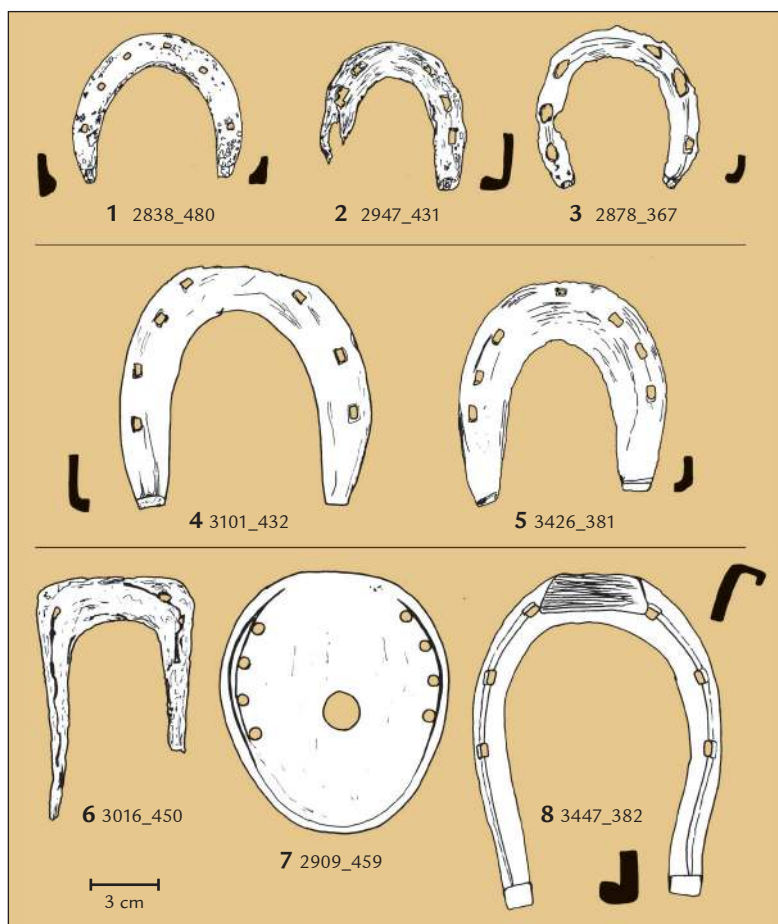
R. Krajíce bývá v současné době nejčastěji využívána pro třídění vrcholně středověkých podkov (např. Vránová – Vrána 2012; Hylmarová – Klír – Černá 2013, 580–581). Ústecké podkovy byly rozděleny podle tvaru ramen do dvou základních skupin. Druhá skupina je pak členěna podle tvaru ozubů do šesti typů a deseti podtypů (Krajíc 2003a, 102).

Podkovy z hradeckého muzea

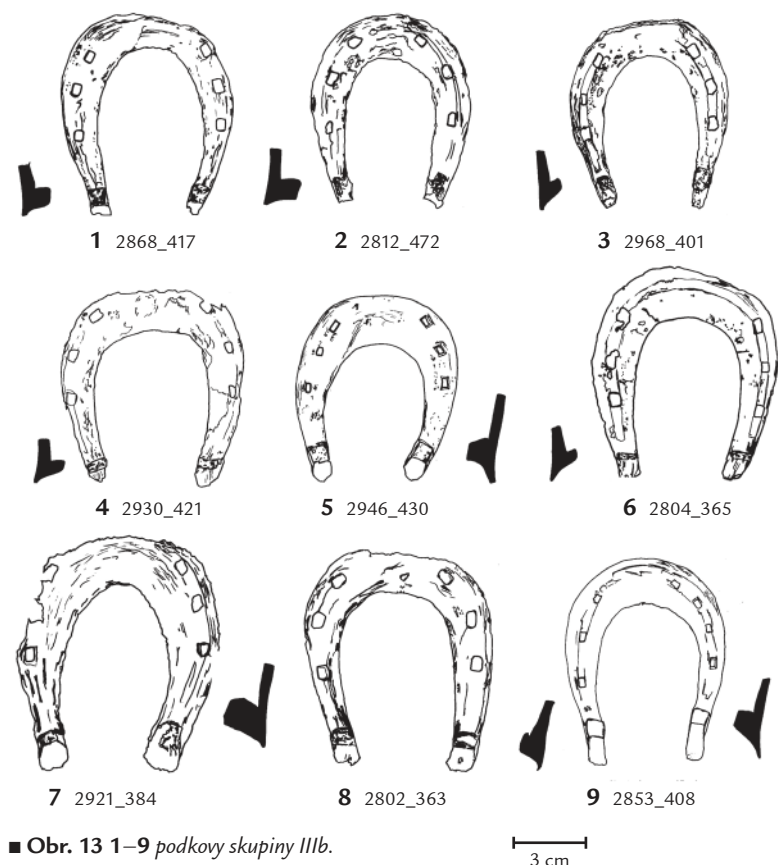
Předmětem našeho článku jsou podkovy, které se nacházejí v tzv. staré sbírce Muzea východních Čech v Hradci Králové. Celkem se jedná o 144 předmětů. Původ této kolekce sahá na přelom 19. a 20. století, kdy Hradec procházel výraznou proměnou spojenou se zánikem barokní pevnosti a vznikem moderního města. Během tohoto období se výrazně změnila tvář terénu města a jeho okolí. Docházelo k častým nálezům historicky cenných předmětů, z nichž část se dostala do sbírek rodičího se muzea. Bohužel u většiny předmětů postrádáme bližší nálezové okolnosti a rovněž samotná lokalizace bývá často pouze orientační (tab. 1).¹ Jak je z přehledu patrné, většina podkov byla objevena na území dnešního města Hradce Králové, respektive na předměstích jeho středověkého a novověkého předchůdce. Značná část artefaktů byla nalezena během regulace břehů Labe a stavby budovy muzea. Podkovy jsou označeny dvojčíslem (první inventární, druhé přírůstkové), které pro jejich identifikaci používáme i my.

Soubor tvoří až na výjimky pouze celé tvary, což odráží skutečnost, že se do kolekce dostaly především sbírkově hodnotné předměty a je tedy nutno počítat se selekcí poškozených nebo neúplných podkov. Z důvodu variability šířky a tvaru ramen nelze použít typologii R. Krajíce. Podobná situace panuje i u ozubů, takže nelze aplikovat ani třídění dle D. Šaurové a jiných autorů. Rozhodli jsme se proto

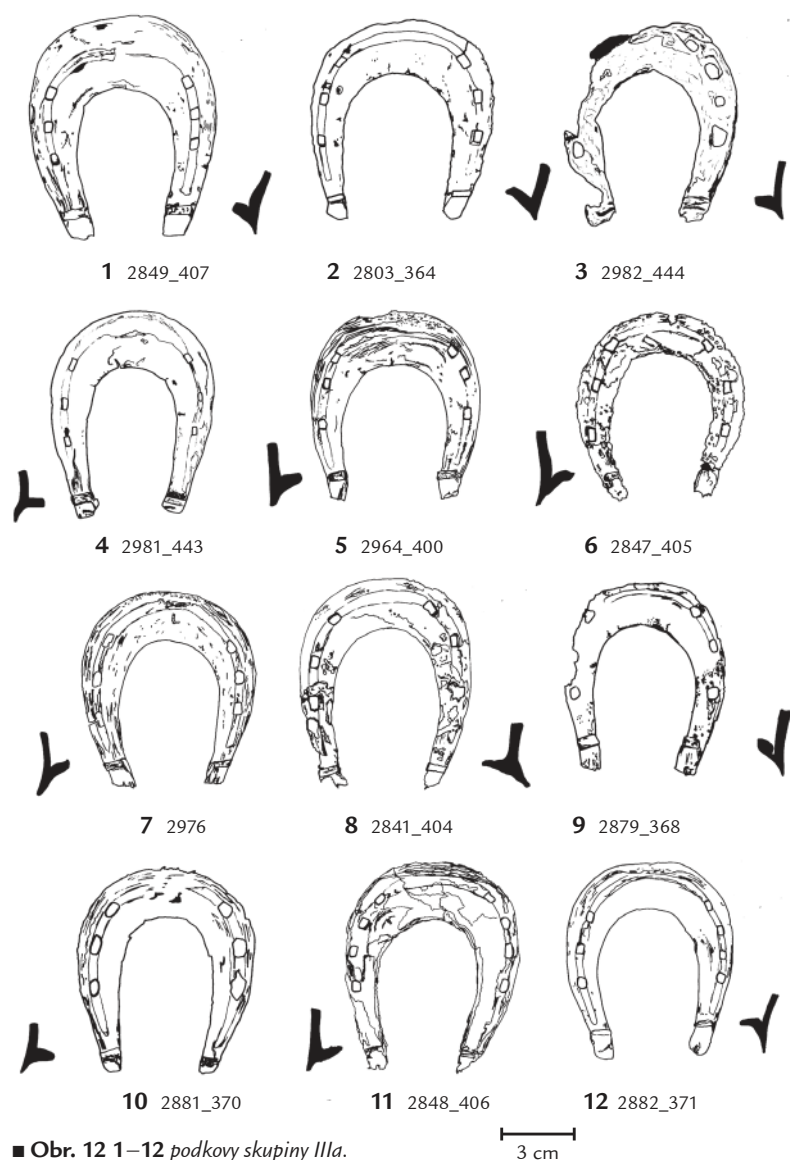
1 Autoři článku na tomto místě děkují Mgr. Radku Bláhovi (AO MVČ HK) za laskavé zpřístupnění sbírky a poskytnutí cenných informací k nálezovým okolnostem.

■ Obr. 11 1–3 podkovy skupiny I, 4–5 podkovy skupiny II, 6–8 atypické podkovy nerozdělené do skupin. Číslo v závorce odkazuje na inventární a přírůstkové číslo Muzea východních Čech v Hradci Králové (stejně tak u obrázků 12–17).

■ Obr. 13 1–9 podkovy skupiny IIIb.

vyčlenit 7 skupin (I–VII) s několika podtypy podle celkového tvaru podkovy a formování ramen (počty jedinců příslušných k jednotlivým skupinám ukazuje **graf 1**). Dále jsme rozlišili celkem 18 typů ozubů, které se vyskytují napříč skupinami podkov.

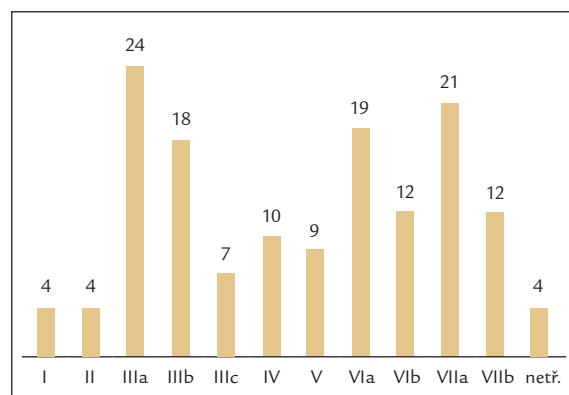
Podkovy **skupiny I** jsou charakteristické menší velikostí s úzkými rameny, jejichž šířka se nemění (**obr. 11: 1–3**). Celkem tuto skupinu tvoří čtyři nálezy. Všechny mají ozuby (ve dvou případech se ozuby pravého a levého ramena liší), postrádají naopak rýhu i hmatec. Dvě podkovy mají svůj vnější okraj zvlněný. Tato skupina odpovídá typům II a III J. *Kaźmierczyka* (1978, 30–68), typu I podle P. Baxy (1981, 426) či typům 1 a 2 podle R. *Krajiče* (2003a, 103–104). Analogické nálezy známe například z polohy

blízko Háje u Luže (*Vích* 2013, 709, obr. 2), ze Mstěnic (*Nekuda* 1985, 28, obr. 34: i), Nitry-Šindolky (*Fusek* 2008, 35, obr. 7), Sezimova Ústí (*Krajiče* 2003a, 103–104), Sousedovic (*Beranová* 1970, tab. I: 2 a I: 3), Staré Kouřimi (*Šolle* 1966, 118, obr. 58: 13), Šariše (*Baxa* 1982, 496, obr. 2) či Vysoké Zahrady u Dolních Věstonic (*Novotný* 1979, 288, tab. 1). Tyto podkovy bývají tradičně řazeny do období 11.–13. století a představují tak nejstarší exempláře v hradecské sbírce.

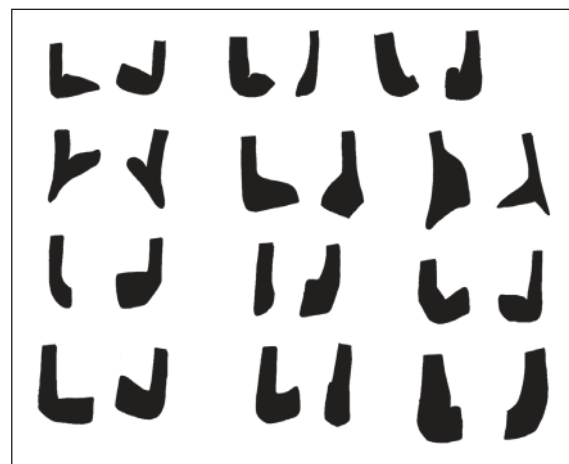
Nálezy **skupiny II** jsou podobné předchozí skupině, liší se především větší délkou a šířkou ramen (**obr. 11: 4–5**). Ozuby jsou pouze jednoduše zahnuté (typ 9). Opět jsou ve sbírce zastoupeny pouze čtyřmi kusy. Tyto podkovy se podobají typu IV/2 podle J. *Kaźmierczyka* (1978, 74–78) a typu II podle

P. Baxy (1981, 427, obr. 3; 1982, 496, obr. 1: 4). Oba autoři datují tyto nálezy do poměrně širokého časového období vrcholného středověku. Podobné exempláře známe z Konůvek (*Šaurová* 1979, 299, obr. 2) či Košic (*Rusnák* 2009, 398, obr. 4).

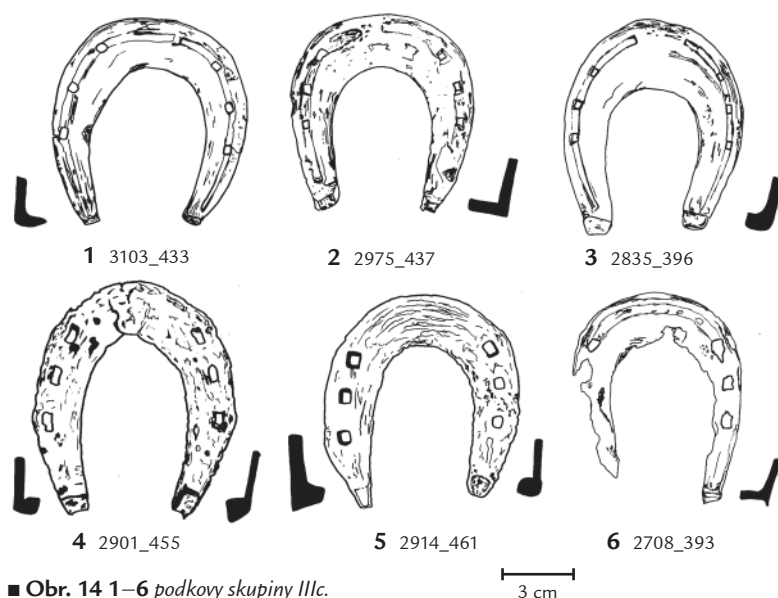
Skupina III (respektive IIIa, IIIb, IIIc) je se 49 exempláři ve sbírce nejhojněji zastoupená (**obr. 12–14**). Ramena těchto podkov se v postranní části rozšiřují a tvoří pravidelný oblouk. Pro tuto skupinu jsou typické klínovité ozuby přehnuté v úhlu proti směru chůze koně. Ozuby chránily koně před uklouznutím a zároveň prodlužovaly životnost podkovy. Varianty této skupiny se vzájemně liší tvarem ozubů. Žádný z nálezů nebyl opatřen hmatcem či čapkou, u části podkov se vyskytovala rýha pro podkováky. Dříve byly tyto podkovy řazeny do raného novověku (*Žákovský* 2011, 500), či dokonce spojovány s přítomností španělských žoldnérů, odkud pak někdy bylo odvozováno jejich starší označení (*Baxa* 1982, 427). Přesto lze tuto

■ Graf 1 Rozdělení podkov podle skupin.

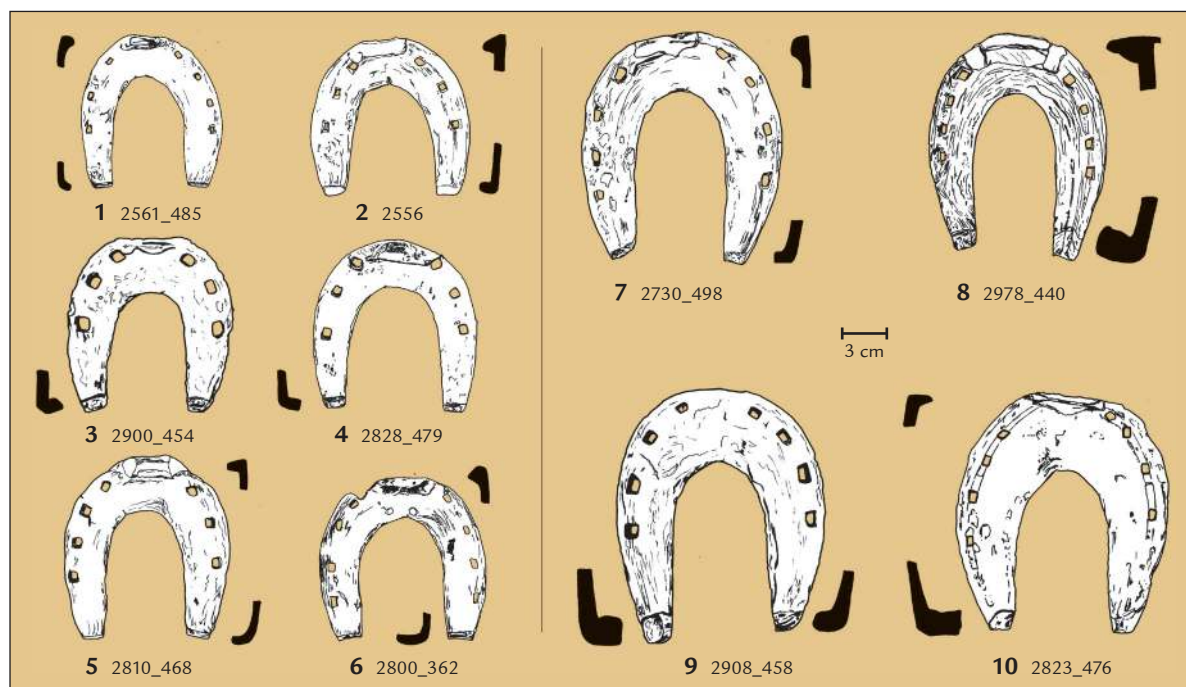

■ Obr. 10 Rozdílné tvary ozubů vyskytující se na jedné podkově.

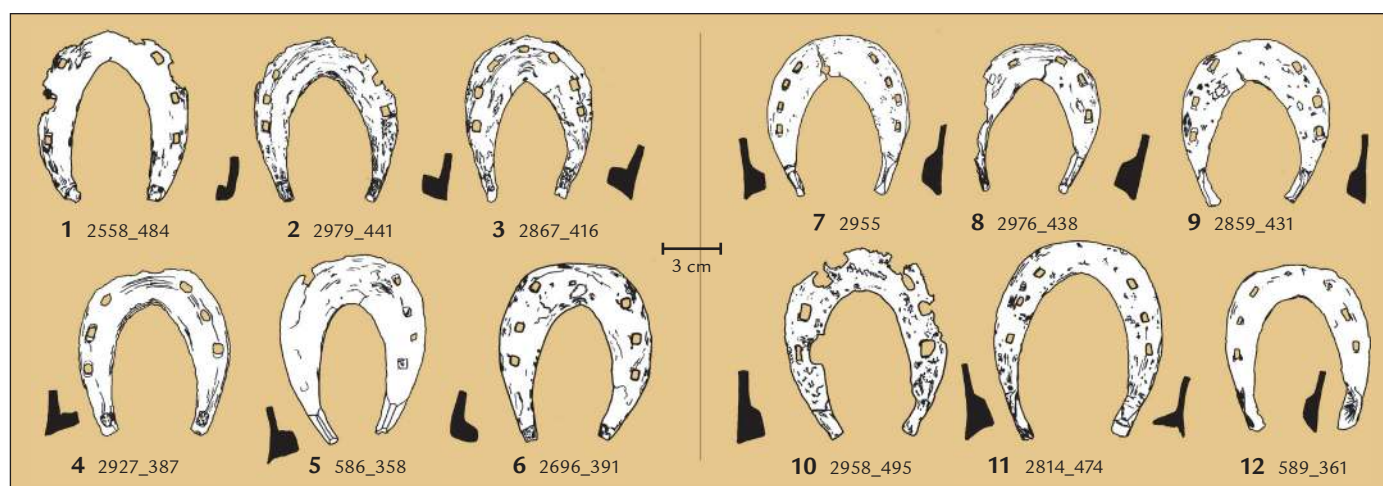

■ Obr. 14 1–6 podkovy skupiny IIIc.

skupinu podkov podle přítomnosti na řadě lokalit zařadit již do počátku 14. století. Na našem území se jedná o velice častý typ nálezů, který odpovídá různým variantám typů 4 a 5 podle R. Krajíce (2003a, 104), typu III podle P. Baxy (1981, 431–432; 1982, 496, obr. 1: 3) či typu 3 podle V. Nekudy (1985, 131) a typu V podle J. Kažmierczyka (1978, 82–86). Z četných analogií lze uvést například podkovy z Bradla (Hejna 1974, 397), Konůvek (Šaurová 1979, 299, obr. 2), Lelekovic (Unger 1999, 124–125, obr. 136: 4–7), Mstěnic (Nekuda 1985, 129–131, obr. 132–133), Nedakonic (Žákovský 2011, 500, 502, obr. 7a, c, d), Semonice (Huml 1967, 15, tab. IV: 8) či Tepence (Vránová – Vrána 2012, 740, obr. 3).

■ Obr. 16 1–6 podkovy skupiny VIa, 7–10 podkovy skupiny VIb.

■ Obr. 15 1–6 podkovy skupiny IV, 7–12 podkovy skupiny V.

Skupina IV je zastoupena 10 jedinci. Podobně jako u předchozí skupiny se ramena těchto podkov v postranní části rozšiřují, rozdílem však je typický ostřejší úhel v oblouku ramene (skoro zlom) a ozuby kvadratického či příčně podélného tvaru (**obr. 15: 1–6**). Nálezy těchto podkov nejsou tolik časté jako v případě předšlé skupiny. Ostřejší úhel vnitřního spojení ramen má například podkova p. č. 4819 ze Sezimova Ústí (*Krajč 2003b*, 88), neúplný exemplář z Veselí nad Moravou (*Žákovský – Hošek 2015*, 235–236, obr. 14: c) či podkova z Prahy-Vokovic (*Chmielowiec – Kašpar – Zdaniewicz 2013*, 301, č. kat. 23).

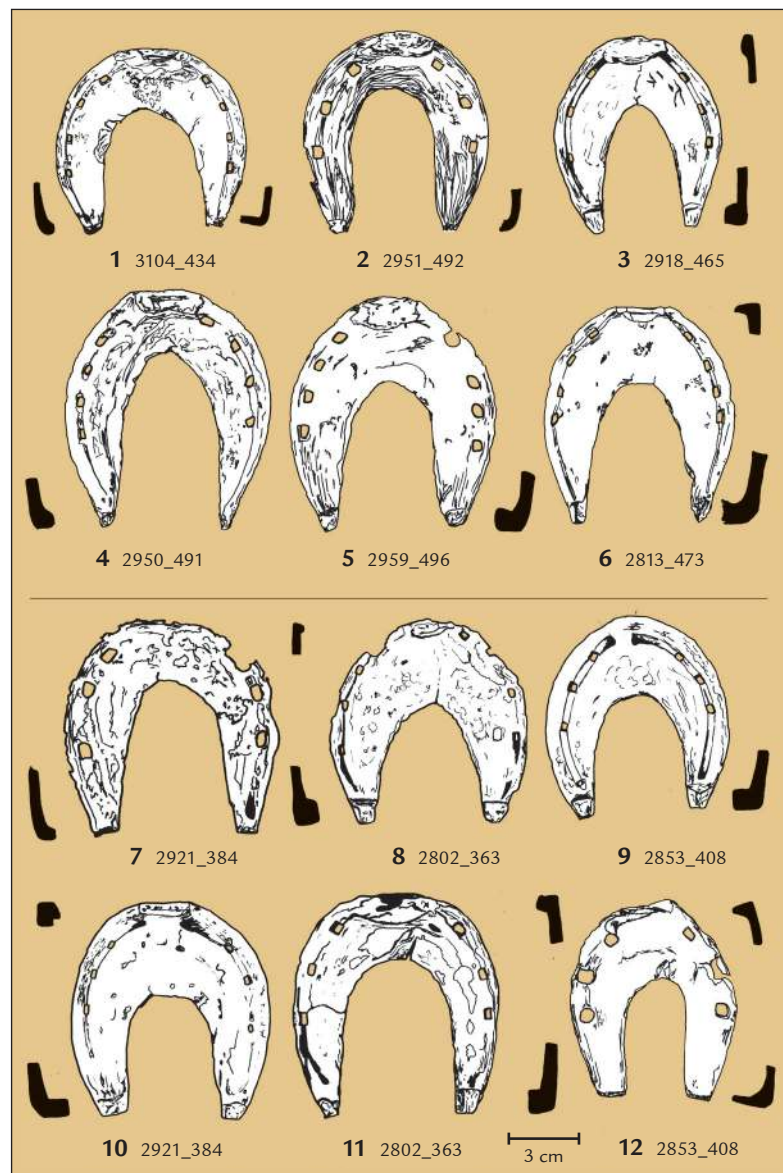
Skupina V je tvarově obdobná se čtvrtou skupinou, liší se užitím

různých typů ozubů (**obr. 15: 7–12**). Ani jedna podkova ze skupin IV a V není opatřena rýhou či hmatec. Řada podobných nálezů pochází z hradu Pecky, z kontextu, jež lze podle výskytu užitkové keramiky datovat do širšího časového období 14.–17. století.² Obě skupiny (IV a V) odpovídají typu VI/1 J. *Kaźmierczyka* (1978, 86–89).

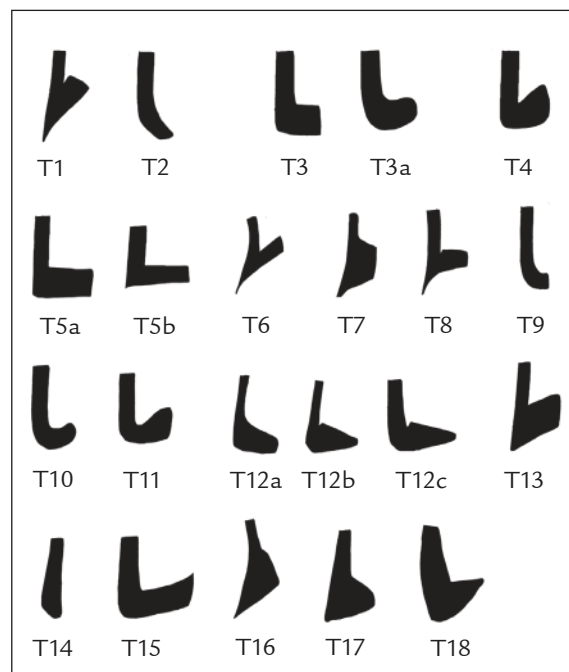
Skupina VIa zahrnuje větší podkovy se silnějšími rameny po celé délce a s jednoduchými ozuby typu 2, 3, 3a (**obr. 16: 1–6**). Vyčlenili jsme ještě variantu **VIb**, která obsahuje podobné tvary, ale větších velikostí (kolem 13–16 cm) a eliptického tvaru s ozuby typu 2, 3, 3a, 4, 5 a 11 (**obr. 9; obr. 16: 7–10**).

Často se u obou objevují rozdílné ozuby na ramenech jedné podkovy. Otvory pro podkováky jsou po třech či čtyřech na jedné straně a mají spíše tvar čtvercový až mírně obdélný (především u varianty VIb). U těchto typů se již vyskytuje hmatec, rýha se objevuje pouze občasně jen u varianty VIa. Tyto podkovy jsou tvarem ramen velmi podobné nálezům skupiny II. Příbuzné typy podkov se našly například v Konůvkách (*Šaurová 1979*, 299, obr. 2), kde byly datovány do 13.–15. století (*Šaurová 1979*, 300). Totožné podkovy jsou opět známy z hradu Pecky.

Ve **skupině VIIa** se vyskytují podkovy se širokými rameny, která se zužují na konci u ozubů (**obr. 17: 1–6**). Podkovy ve variantě **VIIb** nemají tak výrazné zúžení jako typy ze skupiny VIIa, vyskytují se u nich ozuby typu 2, 3, 5, 9, 10, 11 a 12 (**obr. 16: 7–12**). Ve skupině VIIa jsou zastoupeny ozuby typu 2, 3, 4, 5, 5a, 11 a 18. Často jsou otvory pro podkováky umístěny po čtyřech na jedné straně. Objevuje se na nich rýha i hmatec. Příbuzné exempláře pocházejí například opět ze Sezimova Ústí (*Krajč 2003a*), Šariše (*Baxa 1982*, 495) či Prahy-Vokovic (*Chmielowiec – Kašpar – Zdaniewicz 2013*, 303–304, č. kat. 32, 35, 38). Datování na základě nálezů

■ Obr. 17 1–6 podkovy skupiny VIIa, 7–12 podkovy skupiny VIIb.

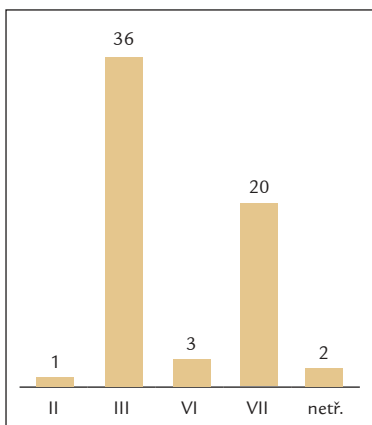

■ Obr. 9 Tvary ozubů podkov hradecského souboru.

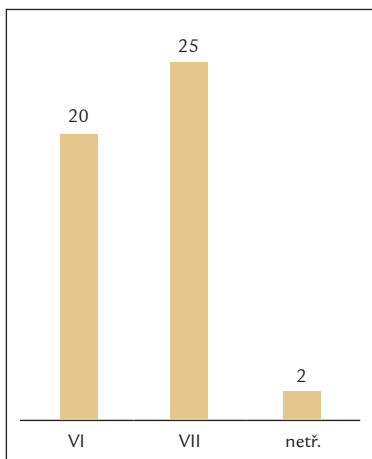
2 Nepublikováno, uloženo v Muzeu východních Čech v Hradci Králové, př. č. 48/78.

ze zmiňovaných lokalit se pohybuje od 14. století do 17. století. Obě skupiny (VIIa a VIIb) odpovídají typům VI/2 a VI/3 J. *Kaźmierczyk* (1978, 89–97).

Čtyři podkovy nebyly kvůli svému stavu nebo ojedinelosti zařazeny do vyčleněných skupin. První je podkova hranatého tvaru 3016_450, patrně nejde o podkovu koňskou, ale určenou pro dobytce (**obr. 11: 6**). Pro tuto podkovu zvláštního tvaru jsme nenašli podobné analogie, nezapadá však tvarově ani mezi podkovy uváděné pro volky. Podkova 2857_411 se velmi špatně zachovala a kvůli jejímu stavu se nám ji nepodařilo zařadit. Velmi dobře zachovalá je naopak podkova 3447_382, jejíž ramena se vyznačují štíhlým tvarem, ozub je kvadratický a ve spodní části je viditelný hmatec, který není vystouplý, ale pouze zvýrazněný. Podle celkového tvaru a výskytu čapky se jedná o podkovu novověkou z 18.–19. století (**obr. 11: 8**). Podkova s číslem 2909_459 (**obr. 11: 7**)

■ **Graf 2** Výskyt rýh pro podkovy podle skupin.

■ **Graf 3** Výskyt hmatce podle skupin.

svým vzhledem přímo zapadá do skupiny orientálních podkov typu IV, vyčleněného P. *Baxou* (1981, 427), který je častý především na jižním Slovensku, ale také v Maďarsku a na Balkáně. Vyznačuje se deskovitým tvarem s otvorem uprostřed a okrouhlými otvory po stranách (4 + 4).

U všech podkov byly zaznamenány jejich základní metrické a typologické vlastnosti, přičemž jsme se nechali inspirovat popisným systémem R. *Krajiče* (2003a, 101, obr. 94), který jsme však doplnili o další hodnoty (**obr. 8**). Rýha pro podkovy se u našich podkov vyskytuje v 61 případech (**graf 2**), zejména u skupin III a VII. Jak ukázala analýza ústeckých nálezů, nelze výskyt či absenci rýhy uplatnit k bližšímu chronologickému určení. V Sezimově Ústí je jejich výskyt doložen již pro 13. století (*Krajič* 2003a, 107–108). Do stejného období jsou datovány i exempláře z hradu Ortenburg v Horní Lužici (*Meffert* 2002, 154, Abb. 89: 3–7). Na základě analýzy nálezů z evropského prostředí pak počátek výskytu rýh Andrej *Pleterski* řadí na počátek 13. století (*Pleterski* 2015, 159–160). Ozuby různých formátů se vyskytovaly na všech podkovách (**obr. 8–9**). Ani ozuby nejsou příliš citlivým chronologickým ukazatelem. Na základě zpracování londýnských podkov uvažuje John *Clark* (2004, 91–97) o jejich postupném nástupu od poloviny 11. století. Do podobného časového období řadí počátky jejich užívání také A. *Pleterski* (2015, 159–160). Hmatec se vyskytl u 47 podkov (**graf 3**; zejména skupiny VI a VII). Tento výčnělek na přední straně podkovy výrazně omezil možnost ukoluznutí nohy koně a zlepšil i jeho zapnutí v terénu. Hmatec bývá spojován především s mladšími podkovami, ale vzhledem k jeho přítomnosti v souboru ze Semonice (*Huml* 1967, 15, k. č. 64), který bývá řazen na počátek 14. století, musíme s jeho výskytem počítat již dříve. Z dalších vrcholně středověkých lokalit jsou hmatce doloženy například v zánikových vrstvách Sezimova Ústí (*Krajič* 2003a, 108), v Nedakonicích (*Žákovský* 2011, 500–501) či Konůvkách (*Šaurová* 1979, 298).

Pravidelná koňská kopyta jsou formována tak, že přední mají

■ **Obr. 6** Rytíř na koni s podkovami s ozuby, rytina ze 13. století na hradě Spiez, Švýcarsko (Imhof 2010, 22, obr. 1)

kruhový tvar, ale zadní kopyta jsou tvaru eliptického až srdcovitého (**obr. 7**; *Štěpánek* 1887; *Čermák* 1963, 143), podle celkového tvaru podkovy by tedy mohlo být určeno, zda se jedná o přední, či zadní (*Clark* 2004, 97–100). V našem souboru je poměr obou tvarů vyrovnaný. Pro skupiny IV a V je častější eliptický tvar, a je tedy možné uvažovat o jejich umístění na zadních kopytech koní.

Zhodnocení

V současné době existuje řada publikací, které se věnují podkovám z konkrétních lokalit (např. Konůvky, Mstěnice, Sezimovo Ústí, Tepenec atd.), chybí však obsáhlejší studie, které by zahrnovaly širší časové období a obsáhly různá sociální prostředí. Dosud významná tak zůstává práce o slezských podkovách (*Kaźmierczyk* 1978), ke které se řada badatelů stále vrací. Nálezy z tzv. staré sbírky hradeckého muzea pokrývají dlouhý časový rámec a pocházejí z různého sociálního prostředí, což se odrazilo v jejich variabilitě, kvůli níž jsme museli podkovy rozřadit podle vlastních skupin. Ačkoli neznáme bližší nálezo-ové situace jednotlivých podkov, je pravděpodobné, že se většinou jedná o ztrátové předměty, které unikly objevení a následné recyklaci. Lze uvažovat, že většina podkov byla ztracena na komunikacích či veřejných prostranstvích hradecké sídelní aglomerace. Důležité je uvědomit si, že podkovy zde mohli ztratit koně jezdeckých, tažných i soumar-ských plemen.

Vzhledem k značné tvarové variabilitě souboru jsme se rozhodli primárně členit soubor podle utváření ramen. Shodné tvary ozubů se

vyskytují v různých skupin podkov, takže byly využity pouze k rozdělení utvořených skupin. U řady podkov se objevují různé typy ozubů současně. První vytvořená skupina (I) zahrnuje podkovy nejstarší, jejich spodní datace se podle analogií pohybuje během 11. až 12. století. Ve skupině II jsou zastoupeny podkovy značně větších velikostí, které jsou také srovnatelné s typy ze Slovenska a Polska. Tyto podkovy se vyskytují na přelomu raného a vrcholného středověku. Podle jejich velikosti lze usuzovat na to, že patřily větším koním, snad tažným, jejichž využití se právě na počátku vrcholného středověku začalo dostávat do popředí. Podkovy ze III. a IV. skupiny jsou opět podobné s nálezy ze Slovenska a Polska. Podle jejich subtilní šířky ramen a celkové velikosti je řadíme k jezdeckým podkovám. Skupina V zahrnuje podkovy stejného tvaru jako skupina IV, liší se pouze tvarem ozubů a častým výskytem rozdílných ozubů na ramenech jedné podkovy. Jde patrně o podkovy podpůrné, které vyrovnávaly nerovnosti rohoviny kopyta tak, aby měl kůň souměrné postavení nohou a mohl naplno využít svou tažnou sílu. Podkovy z VI. skupiny patřily zřejmě těžkým tažným koním. Typický je pro ně výskyt hmatce a také silnější, větší a různě tvarované ozuby, které jsou poměrně často deformované. Na základě těchto zmíněných znaků soudíme, že patřily koním využívaným na těžší tažnou práci (v zemědělství či lesním terénu). Tyto podkovy bývají datovány do pozdního středověku a byly používány po celý novověk. K balkánským typům se řadí zvláštní tvar podkovy ze sbírky, která má plný deskovitý tvar, pouze s malým otvorem uprostřed a okrouhlými otvory pro podkováky po stranách. Podkovy skupin II–VII umožňují většinou pouze orientační chronologické zařazení do širokého časového období vrcholného středověku až raného novověku. Většina součástí podkovy (ozuby, hmatec, rýha) totiž není příliš chronologicky citlivá (vyjma nástupu jejich užívání) a odráží spíše provozní nároky daného exempláře. Jako smysluplné považujeme u podkov nesledovat pouze jejich morfologii a chronologii, ale věnovat se otázce jejich umístění (přední/zadní) a funkce (jezdecká/k tahu).

Použitá literatura

- Baxa, P. 1981: Podkúvanie na Slovensku v 11.–13. storočí, *Slovenská archeológia* 29/2, 425–442.
- Baxa, P. 1982: K vývoju podkúvania na Slovensku v 16.–17. storočí, *Archaeologia historica* 7, 495–498.
- Beranová, M. 1970: Nejstarší slovanské podkovy a počátky novodobého záprahu koní, *Sborník Národního muzea v Praze* 26, řada A – Historie, 15–19.
- Beranová, M. 1980: Zemědělství starých Slovanů. Praha.
- Clark, J. 2004: The medieval horse and its equipment c. 1150–1450. London.
- Čermák, M. 1963: Technologie kovářských a podkovářských prací. Praha.
- Eisner, J. 1948: Základy kovářství v době hradištní v Československu, *Slavia Antiqua* 1, 367–396.
- Fusek, G. 2008: Vrcholnostředověké sídlisko v Nitře-Šindolke, *Archaeologia historica* 33, 27–40.
- Hejna, A. 1974: Bradlo u Hostinného nad Labem. Příspěvek k výzkumu opevněných sídel v severovýchodních Čechách, *Památky archeologické* 65/2, 365–418.
- Hrubý, V. 1965: Staré Město. Praha.
- Huml, V. 1967: Zaniklá tvrz Semonice. *Fontes Musei Reginaehradecensis. Supplementum II*. Hradec Králové.
- Hylmarová, L. – Klír, T. – Černá, E. 2013: Železné předměty ze zaniklého Spindelbachu v Krušných horách. K výpovědi detektorového průzkumu. *Archaeologia historica* 38/2, 569–609.
- Chmielowiec, S. – Kašpar, V. – Zdaniewicz, R. 2013: Sedláci a vojáci: nálezy militairů a železných noží ze záchraného archeologického výzkumu dvou středověkých a novověkých hospodářských dvorů v Praze-Vokovicích. *Archeologie ve středních Čechách* 17/1, 275–314.
- Imhof, U. 2010: Die Geschichte des Hufbeschlags. *Schweizer Archiv für Tierheilkunde* 152/1, 21–29.
- Jiřina, K. 1937: Příspěvek k dějinám podkovářství. Brno.
- Kalmár, J. 1971: Régi magyar fegyverek. Budapest.
- Kaźmierczyk, J. 1978: Podkowy na Śląsku w X–XIV wieku. Warszawa – Wrocław – Kraków – Gdańsk.
- Krajč, R. 2003a: Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa, díl I. Praha.
- Krajč, R. 2003b: Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa, díl II. Praha.
- Meffert, J. 2002: Die Ortenburg in Bautzen – Der archäologische Forschungsstand und die Ausgrabungen von 1999–2001. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 44, 75–173.
- Měchurová, Z. 1980: Podrobná terminologie koňského postroje a jeho částí ve středohradištním období, *Vlastivědný věstník moravský* 32, 187–193.
- Měchurová, Z. 1986: Kovové a kostěné předměty z hrádka Kepkova, *Časopis Moravského muzea* 71, 157–174.
- Nekuda, V. 1985: Mstěnice. Zaniklá středověká ves I. Hrádek – tvrz – dvůr – předsunutá opevnění. Brno.
- Novotný, B. 1979: Výzkum podkov, ostruh, udidel z hrádka Vysoká zahrada – castrum Strachotín u Dolních Věstonic na Moravě, *Archaeologia historica* 4, 287–294.

- Pleterski, A. 2015: Čar srednjeveških podkev. *Razprava o njihovi kronologiji, klasifikaciji in izvoru*. *Arheološki vestnik* 66, 147–171.
- Rusnák, R. 2009: Novšie nálezy stredovekých kovových predmetov z Košíc, *Archaeologia historica* 34, 393–407.
- Šaurová, D. 1979: Středověké podkovy ze zaniklé středověké osady Konůvky, *Archaeologia historica* 4, 295–301.
- Štěpánek, F. 1887: *Nauka o kování koní*. Praha.
- Šolle, M. 1966: *Stará Kouřim*. Praha.
- Unger, J. 1999: *Život na lelekovicím hradě ve 14. století*. Brno.
- Vích, D. 2013: Průzkum polohy Háj u Luže s reliktů úvozových cest, *Archaeologia historica* 38, 705–729.
- Vránová, V. – Vrána, J. 2012: Nálezy podkov z hradu Tepence, *Archaeologia historica* 37, 733–746.
- Žákovský, P. 2011: Zhodnocení kovových artefaktů z Nedakonic. Příspěvek k lokalizaci husitského Nového Tábora, *Archaeologia historica* 36, 485–521.
- Žákovský, P. – Hošek, J. 2015: *Kovové artefakty*. In: M. Dejmal – M. Plaček (eds.), *Veselí nad Moravou. Středověký hrad v říční nivě*. Brno, 220–252.

Summary

Horseshoes from so called Old collection of the Museum of East Bohemia, Hradec Králové. Comments on typology of medieval and modern finds

This article describes an assemblage of horseshoes from an old collection of the Museum of East Bohemia, Hradec Králové. The collection was created during the end of the 19th century and beginning of the 20th century. This assemblage contains horseshoes from a longer period, from early Middle Ages up to Modern Times. The current typologies cover horseshoes from only short periods so it was not possible to sort the Hradec assemblage according to them. Therefore we created our own typology which divides the horseshoes into seven groups with variants based on comparison and analysis of shapes with the metric characteristics and types of a nib. The assemblage contains both horseshoes from riding horses and large ones from working horses.

Pavel Drnovský, Katedra archeologie FF UHK, adresa: Rokitského 62, 500 03 Hradec Králové, e-mail: pavel.drnovsky@uhk.cz

Lucie Guricová, Katedra archeologie FF UHK, adresa: Rokitského 62, 500 03 Hradec Králové, e-mail: boraldo.g@seznam.cz

■ Obr. 7 Rozdíl ve tvaru předního (vlevo) a zadního (vpravo) kopyta koně (podle Clark 2004, 100, fig. 78).